

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.
Ефективна економіка. 2022. № 12.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2022.12.44>

УДК 330.142:613/614

Б. О. Шевченко,

к. е. н, доцент, доцент кафедри політекономії, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3952-5205>

Т. А. Непокупна,

к. е. н, доцент, доцент кафедри політекономії, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4688-5954>

Т. Б. Лашко,

студентка, Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6641-7800>

**КАПІТАЛ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ СУСПІЛЬСТВА,
ЙОГО СУТНІСТЬ, СТРУКТУРА, СФЕРИ ЗАСТОСУВАННЯ: ВІД
ІНДИВІДА ДО ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ ТА ДЕРЖАВИ**

B. Shevchenko,

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Political economy, Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

T. Nepokupna,

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Political economy, Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

T. Lashko,

Student, Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

**SECURITY CAPITAL OF SOCIETY'S VITAL ACTIVITIES, ITS
ESSENCE, STRUCTURE, AREAS OF APPLICATION: FROM THE
INDIVIDUAL TO THE TERRITORIAL COMMUNITY AND THE STATE**

У статті на підставі аналізу процесів трансформації сутності категорії «капітал» обґрунтована доцільність введення у науковий обіг поняття «капітал безпеки життєдіяльності суспільства». Доведена його відповідність основним характеристикам, які притаманні основним видам капіталу. Визначена структура капіталу безпеки життєдіяльності суспільства, яку утворюють матеріальні і нематеріальні активи. Нематеріальна складова капіталу безпеки життєдіяльності, у свою чергу, містить елементи людського і соціального капіталу. Визначені власники (носії) капіталу безпеки життєдіяльності, серед яких виокремлені індивіди, сім'ї, організації, територіальні громади, держава, світ. Визначені характерні для кожного із суб'єктів види ризиків і загроз безпеці життєдіяльності, які зумовлюються притаманними для кожного суб'єкта сферою і характером економічної активності; описані відповідні способи формування і реалізації капіталу безпеки життєдіяльності.

The article updates the problems of the safety of life of the population, the creation and maintenance of a reliable system of its provision. On the basis of the analysis of the processes of transformation of the essence of the category «capital», the legality of introducing the concept of «security capital of society's vital activities» into scientific circulation and interpreting it as an integral set of assets that provide the possibility of overcoming or reducing the probability of the occurrence of risks to society's vital activities is substantiated. At the macro level, the capital of life safety is socialized and acts in the form of social relations and resources of society, which allow it to ensure the safety of life of the population. At the micro (individual) level, life security capital is a set of relationships, skills, individual means of protection, which allows for individual security and is the result of individual or family investments. The compliance of life safety capital with the main characteristics inherent in the main types of capital is proven: limitation; suitability for accumulation and storage; the ability to create opportunities to receive social and/or economic benefits (advantages), which can

have a value form of their measurement. The capital structure of the life safety of society, which is formed by tangible and intangible assets, is defined. The intangible component of life safety capital, in turn, contains elements of human and social capital. The owners (carriers) of the capital of life safety have been determined, among which individuals, families; organizations, territorial community, the state, and the world are singled out. The safety capitals of individual owners are tangential, intersect and complement each other and together form the safety capital of society's vital activities. The article defines the types of risks and threats to the safety of life typical for each of the subjects, which are determined by the scope and nature of economic activity inherent in each subject; corresponding methods of formation and implementation of life safety capital are described.

Ключові слова: безпека життєдіяльності, загрози безпеці життєдіяльності, капітал безпеки життєдіяльності, матеріальний капітал, людський капітал, соціальний капітал, власники капіталу безпеки життєдіяльності.

Key words: life safety, life safety threats, life safety capital, material capital, human capital, social capital, owners of life safety capital.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Надзвичайні ситуації воєнного, природного, техногенного та соціального характеру є об'єктивною реальністю, що супроводжують процес життєдіяльності людини. Вони несуть загрозу її здоров'ю та життю, завдають величезних збитків навколишньому природному середовищу, суспільству та державі.

Слід зазначити, що абсолютної безпеки життєдіяльності людини не існує, нині позначилася тенденція зростання небезпек і загроз: воєнного характеру через поширення зон і випадків збройної агресії, природного характеру через глобальне потепління планети, техногенного характеру

внаслідок збільшення технічної оснащеності життєдіяльності людини. Зростає соціальна напруженість у зв'язку з проявами міжнародного тероризму, національної та релігійної ворожнечі, розвитком наркобізнесу, загостренням економічних та політичних міждержавних проблем, не виключається можливість виникнення глобальних (світових) військових конфліктів.

Коли ми говоримо про безпеку людини, ми маємо на увазі не лише ті загрози, які безпосередньо ведуть до її загибелі або заподіяння їй шкоди, але й ті, що порушують, послаблюють або створюють передумови для деградації системи забезпечення життєдіяльності людини. У таких умовах проблеми безпеки життєдіяльності населення, створення та підтримки надійної системи забезпечення безпеки життєдіяльності стають пріоритетними і вкрай актуальними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Безпека життєдіяльності як наука про зниження ризиків виникнення надзвичайних ситуацій та захисту населення і господарства країни від наслідків збройної агресії, аварій, катастроф, стихійних лих, безпечну взаємодію людини з довкіллям досліджується у працях вітчизняних теоретиків і практиків Є. Желібо, Н. Завірухи, В. Зацарного, О. Третьякова; військові безпекові аспекти висвітлені В. Залужним, М. Подоляком, Ю. Міхеевим, економіка країни під час надзвичайних ситуацій досліджена у працях Я. Жаліло, Г. Катамадзе, В. Геєця, Б. Данилишина, А. Гриценко, С. Корабліна та ін.

Розгляд питання капіталу безпеки пов'язані з трансформацією поняття «капітал» у економічній науці. Поняття еволюціонувало разом із розвитком науки, економічні школи по-різному його трактували. Велике значення у розвитку теорії капіталу мали роботи класиків економічної науки А. Сміта, Дж. С. Мілля, Ж.-Б. Сея, К. Маркса та ін.

У ХХ ст. наука розширює погляди на поняття «капітал»: як капітал починають розглядатися не лише матеріальні засоби виробництва, а й нематеріальні активи. Так, основоположником теорії людського капіталу

вважається лауреат премії з економічних наук пам'яті Альфреда Нобеля Т. Шульц [1], який вперше використовує цей термін у 1961 р. Надалі його ідеї були розвинені Г. Беккером [2]. Слідом за введенням у науковий обіг поняття «людський капітал» у науковій літературі з'являється поняття «соціальний капітал». Першим розробником теорії соціального капіталу вважається П. Бурдьє, вчений-соціолог, який виділяє чотири види капіталу: економічний, культурний, соціальний і символічний [3, с. 183–198].

Теоретико-методологічні передумови оцінки рівня безпеки життєдіяльності населення та ефективності вкладень у капітал безпеки викладені у працях І. Дрогобицького, О. Гармаша, С. Смоляка та ін.

У відкритих джерелах Міністерства закордонних справ України і Міністерства оборони України висвітлено питання міжнародного співробітництва, миротворчої діяльності щодо забезпечення національної безпеки України.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Недостатня наукова опрацьованість економічних відносин, що виникають у процесі забезпечення безпеки життєдіяльності, визначили цілі статті: теоретично обґрунтувати можливість введення у науковий обіг поняття «капітал безпеки життєдіяльності суспільства», з'ясувати природу його формування і структуру.

Виклад основного матеріалу дослідження. Діяльність із забезпечення безпеки життєдіяльності населення потребує значних і постійно зростаючих зусиль та витрат на всіх рівнях: як на рівні самого індивіда, сім'ї, так і на рівні держави і світу в цілому.

Рівень безпеки життєдіяльності зумовлюється не лише створенням засобів збройного захисту, будівництвом захисних споруд, технічним і технологічним оснащенням (матеріальні активи), а й рівнем розвитку у суспільстві компетентностей та навичок безпечної поведінки, а також кількістю та якістю соціальних зв'язків (нематеріальні активи). Збільшення вкладень у такі активи підвищує рівень безпеки життєдіяльності населення та

суспільства в цілому, а, отже, формує соціальні та економічні вигоди та переваги. Вважаємо, що таким чином, є підстави говорити про формування в суспільстві особливого виду капіталу, що забезпечує безпеку – «капіталу безпеки життєдіяльності суспільства», а вкладення в безпеку слід розглядати як інвестиції.

Теоретичне обґрунтування висунутої нами гіпотези зумовлено трансформацією в економічній науці поняття «капітал», яке еволюціонувало разом із розвитком науки, а економічні школи по-різному його трактували.

Відомо, що меркантилісти асоціювали капітал із грошима, а основним джерелом його формування вважали торгівлю. Школа фізіократів вважала, що прибуток створюється не у сфері обігу, а сфері виробництва, чим заклала основи подальшого розвитку теорії факторів виробництва. Джерело накопичення капіталу фізіократи вбачали у додатковій вартості (чистому продукті), що виникає в результаті процесу виробництва, але обмежували її виникнення лише землеробством. Класична школа поширила поняття «капітал» на всі сфери господарства, не обмежуючись землеробством. Адам Сміт вперше виділяє самостійну економічну категорію «капітал» (фактор виробництва) та детально її описує. Згідно з А. Смітом, капітал – це запаси, що використовуються у сфері виробництва; це та частина запасів, від якої людина очікує отримати дохід. К. Маркс не ототожнює капітал з якимось конкретним об'єктом (грошима, засобами виробництва), а визначає його як суспільні економічні відносини у процесі виробництва матеріальних благ. Капітал, за К. Марксом, це вартість, яка генерує додану вартість, тобто вартість, що самозростає. Неокласична економічна школа поряд із фізичним капіталом (відтворювані засоби виробництва) виділяє інтелектуальний капітал (знання, що використовуються у виробництві).

Свій подальший розвиток економічна категорія «капітал» зазнає у концепції людського капіталу (Т. Шульц, Р. Беккер). Т. Шульц доводить правомірність використання поняття «людський капітал», оскільки він: 1)

має необхідні ознаки продуктивного характеру; 2) здатний накопичуватися; 3) здатний відтворюватись [4].

Після поняття людського капіталу у науковій літературі з'являється поняття «соціальний капітал» (П. Бурдьє, Р. Коулман, Р. Патнем). Соціальний капітал суспільства потребує акцентування уваги у контексті розгляду проблем безпеки життєдіяльності, оскільки він відбиває рівень довіри, взаєморозуміння, характеризує ступінь сприйняття загальних цінностей і моделей поведінки, а відтак, впливає і на поведінку суспільства в умовах надзвичайних ситуацій.

Отже, погляди на капітал як економічну категорію, з розвитком економічної науки стають дедалі ширшими і інтегральними, а саме поняття зараз є об'єктом дослідження не лише економістів, а й соціологів та фахівців у галузі безпеки. Водночас можна виділити характеристики, які властиві кожному з видів капіталу:

- капітал є обмеженим ресурсом;
- капітал може зберігатися та акумулюватися, його запас змінюється відносно повільно;
- капітал створює можливість отримувати соціальні та/або економічні вигоди (переваги), які можуть мати вартісну форму їх виміру.

Такий погляд на капітал, що ґрунтується на аналізі еволюції наукових суджень, дозволяє стверджувати про можливість виділення категорії «капітал безпеки життєдіяльності суспільства» і трактувати його як інтегральну множину активів, яка забезпечує можливість подолання або зменшення вірогідності виникнення ризиків життєдіяльності суспільства.

Доцільність введення у науковий обіг категорії «капітал безпеки життєдіяльності суспільства» визначається, на нашу думку, таким:

1. Безпека є благом, що постає як обмежений ресурс, оскільки різні спільноти та їхні спільноти мають різний рівень захисту від потенційних ризиків та загроз. Вкладення у створення інфраструктури для безпеки є інвестиціями: вони мають вартість і приносять економічну віддачу у вигляді

зниження витрат, пов'язаних з реалізацією ризиків і загроз. Частина цих витрат виступає у явному вигляді: витрати на ліквідацію наслідків та відшкодування збитків, інша частина носить неявний характер – втрачені вигоди у зв'язку з понесеними втратами, зокрема людського життя та здоров'я.

2. Безпека забезпечується накопиченими запасами. Активи суспільства, що утворюють безпековий капітал, можуть накопичуватися або зменшуватися. Із часом відбувається як поступове вибуття відповідних активів унаслідок їх матеріального та морального зносу, так і їх збільшення.

3. Капітал безпеки створює соціальні та/або економічні переваги, які можуть бути виміряні у вартісній формі. Водночас слід зважати на таке: віддача від капіталу безпеки полягає не у генеруванні нової вартості, а у запобіганні втратам (тобто у збереженні вже існуючої вартості).

На макрорівні капітал безпеки усупільнюється і виступає у вигляді суспільних відносин та ресурсів суспільства, які дозволяють йому забезпечувати безпеку життєдіяльності населення. У цьому випадку капітал безпеки життєдіяльності вирішує проблеми, що є спільними для всіх членів суспільства, має суспільну цінність. Накопичення капіталу безпеки на рівні суспільства підвищує довіру населення до інститутів влади, підвищення соціальної стабільності, зрештою, сприяє прискоренню економічного зростання. Макрорівень може бути масштабований до глобального. Глобалізація капіталу безпеки знаходить своє втілення у досягненні стійкості світового розвитку, зміцненні міжнародних зв'язків, нормалізації міждержавних економічних та політичних відносин.

На мікрорівні (індивідуальному) капітал безпеки життєдіяльності – це сукупність відносин, навичок, індивідуальних засобів захисту, що дозволяє забезпечувати індивідуальну безпеку і є результатом індивідуальних чи сімейних інвестицій. Нагромадження капіталу безпеки на мікрорівні (індивіда, домогосподарства, сім'ї) знижує соціальну вразливість населення, що дозволяє знизити втрати ресурсів у кризових ситуаціях.

Розглядаючи структуру капіталу безпеки життєдіяльності, ми припускаємо, що він має втілення у такому:

➤ у фізичній формі – в об'єктах, устаткуванні та обладнанні, які використовуються службами безпеки для попередження і запобігання ризиків та загроз, боротьби з техногенними та природними катастрофами, ліквідації їх наслідків та відновлення матеріальних втрат. Виміряти цей елемент капіталу безпеки можна у традиційних одиницях виміру – грошових та кількісних (натуральних);

➤ у формі нематеріальних активів, таких як навички, здібності та вміння забезпечення безпеки; сформовані у населення рутини дотримання правил безпечної поведінки (у побуті, на дорогах, на виробництві).

Нематеріальну частину капіталу безпеки життєдіяльності можна розглядати:

➤ як історично сформовану сукупність загальних норм, правил і цінностей, які дозволяють суспільству вирішувати проблему надання цього суспільного блага.

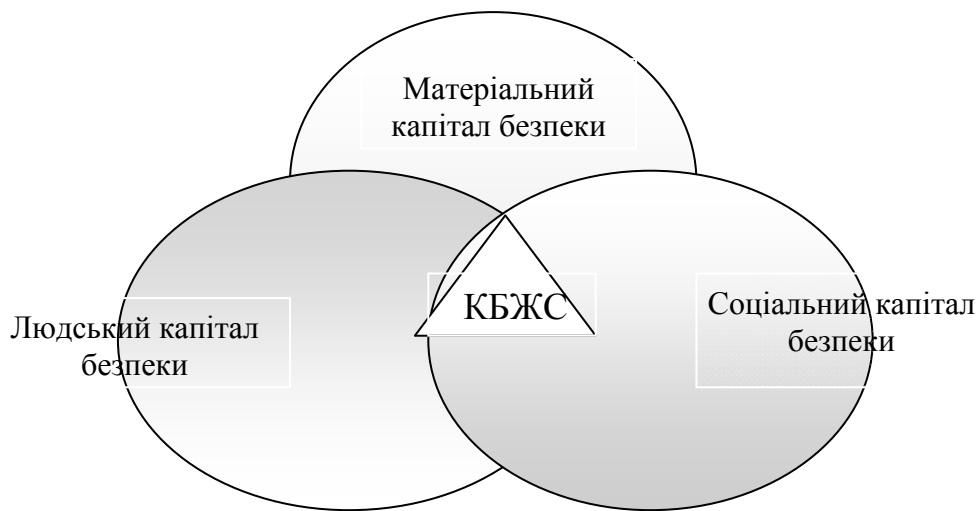
➤ як існуючий у суспільстві рівень міжособистісної довіри, довіри до держави як впевненості у принциповій можливості досягти належного рівня суспільної безпеки, захисту від ризиків та загроз.

Нематеріальну складову капіталу безпеки можна, вважаємо, поділити на дві складові: компетенції (людський капітал) та зв'язки (соціальний або мережевий капітал). Обидва види капіталу безпеки життєдіяльності вимірювані, здатні накопичуватися, їм властиві знос/вибуття.

Капітал безпеки життєдіяльності розподілено між різними його власниками (носіями). Капітали безпеки окремих власників дотичні, перетинаються і доповнюють один одного та разом утворюють капітал безпеки життєдіяльності суспільства.

Рисунок 1 демонструє, що структура капіталу безпеки життєдіяльності має три складові: фізичний (матеріальні активи), людський та соціальний

капітал (нематеріальні активи). При цьому наочним є те, що у кожному із трьох видів капіталу є частина, що належить до капіталу безпеки.

Рис. 1. Взаємозв'язок капіталу безпеки життєдіяльності суспільства з іншими видами капіталу: матеріальним, людським, соціальним

Водночас капітал безпеки як складна система не зводиться до суми своїх частин, йому не властива адитивність, оскільки тільки в єдності цих складових проявляється його системна, синергетична природа.

Можна виділити таких власників капіталу безпеки: індивід, сім'я, організація, територіальна громада, держава, світ.

Безпеці індивіда загрожують події, всю сукупність яких можна розділити на дві групи загроз – особисті (загроза життю та здоров'ю) та майнові.

Загрози здоров'ю та життю можуть бути пов'язані як із вчинками інших агентів, так і зовнішніми подіями (форс-мажорними обставинами). Для запобігання можливим втратам індивід використовує/накопичує капітал безпеки: матеріальні активи (засоби захисту); навички та компетентності самозахисту та соціальні зв'язки.

Загрози матеріальному добробуту можуть бути попереджені шляхом вкладення коштів у різноманітні захисні конструкції (сховища, індивідуальні

системи життєзабезпечення, пожежна сигналізація, паркани, двері, замки тощо), охоронні системи та/або страхування майна.

Рівень сім'ї/домогосподарства, як і рівень індивіда, зумовлений особистими і майновими загрозами. Частину капіталу безпеки життєдіяльності сім'ї утворюють капітали його членів. Правильним буде і зворотне твердження: капітал безпеки домогосподарства (сім'ї) є значною частиною капіталу безпеки індивідів, які його утворюють.

Спектр загроз організації можна поділити на три великі групи: майнові (безпосереднє зменшення кількості або вартості майна організації), особисті (загрози життю та здоров'ю співробітників організації) та юридичні (рейдерство, поглинання, банкрутство тощо).

Для запобігання особистим загрозам організація повинна інвестувати у налагодження бізнес-процесів та забезпечення техніки безпеки. Майнові загрози вимагають вкладень як у захисні конструкції та охоронні системи, у тому числі захисту від опортуністичної поведінки співробітників, так і в активи, які забезпечують запобігання можливим позовам від третіх осіб. Важливими є також вкладення в юридичний супровід своїх трансакцій (зняття загрози майнових позовів контрагентами). Ці вкладення, як і кошти, які витрачаються на моніторинг довкілля, допомагають також елімінувати юридичні загрози.

Слід зазначити, що у процесі формування капіталу безпеки життєдіяльності значне місце посідає страхування, яке здатне вирішувати проблеми відшкодування збитків у багатьох випадках (страхування власності, відповідальності, життя та здоров'я, фінансових ризиків, інвестицій тощо), суттєво збільшуючи розміри збитків, що компенсуються. Основним джерелом страхування є бізнес.

Специфіка капіталу безпеки територіальної громади полягає в тому, що для цього рівня характерні загрози насамперед природного та техногенного характеру (повені, землетруси, аварії на інфраструктурних об'єктах, епідемії тощо). Для їх запобігання, упередження і ліквідації наслідків залучаються, в

першу чергу, кошти бюджетів різних рівнів державного управління. На регіональному рівні інвестиції в людський капітал безпеки життєдіяльності здійснюються переважно у формі масових і контрольно-ревізійних заходів: проводяться навчання, тренувальні евакуації, здійснюється контроль за необхідністю призначення «відповідальних за безпеку» на підприємствах, за розробку «планів безпеки» на об'єктах з великим скупченням людей тощо. Такі заходи сприяють, зокрема, і розширенню соціального капіталу безпеки життєдіяльності – встановленню більшої кількості соціальних зв'язків між різними суб'єктами – індивідами, домогосподарствами, організаціями, державними органами.

Рівню держави, крім усіх загроз, що вже перераховані, притаманні загрози втрати суверенітету, окупації території, економічної та іншої блокади (продовольча безпека, санкції тощо). Вкладення в матеріальний капітал безпеки життєдіяльності на цьому рівні пов'язані з інвестиціями в систему національної оборони, запаси продовольства і матеріалів, розвиток виробництв, незалежних від іноземних поставок (імпортозаміщення) [5]. Людський капітал безпеки життєдіяльності на рівні держави формується інвестиціями у системи освіти, охорони здоров'я та розвитку населення. Соціальний капітал безпеки життєдіяльності держави – це втілення як внутрішніх зв'язків усередині країни (згуртованість перед зовнішньою загрозою, взаємодопомога у разі надзвичайних ситуацій тощо), так і зовнішніх зв'язків (підтримка інших держав).

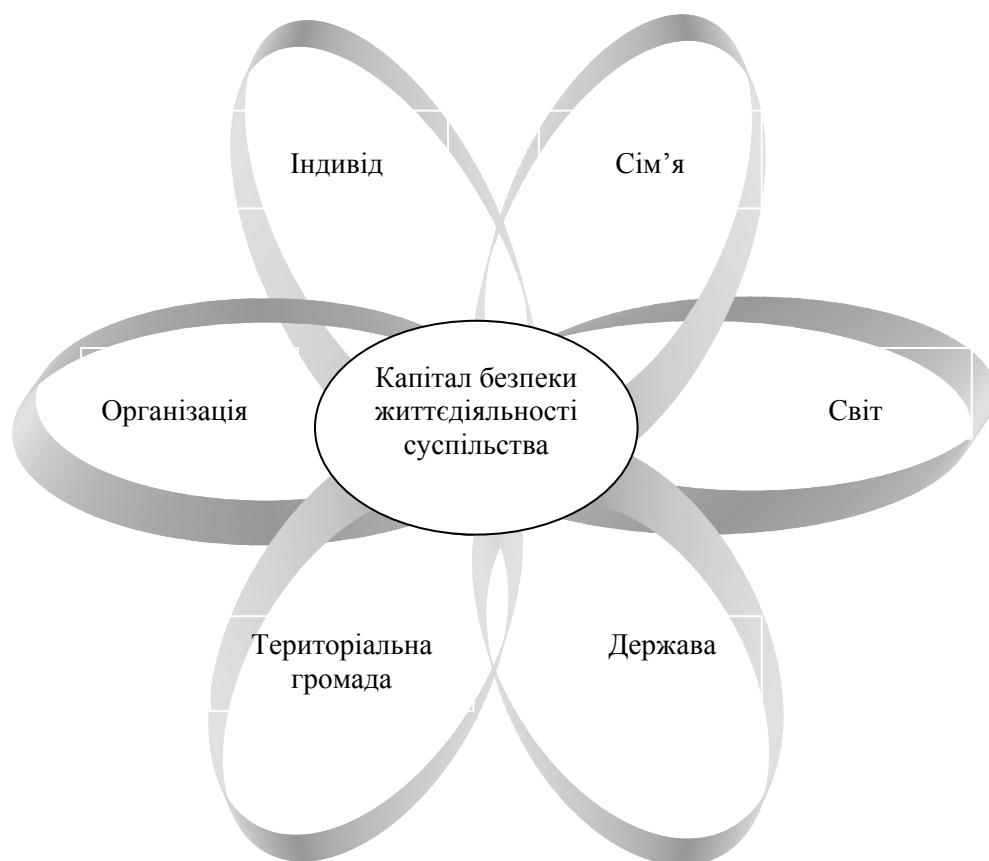
На сьогоднішній день загрозами для всього світу є як природні катаклізми, глобальні епідемії, так і діяльність самої людини (війни, терористичні атаки, забруднення навколишнього середовища тощо).

Для запобігання цим загрозам країни світу інвестують як у матеріальні активи (засоби запобігання і протидії військовій агресії, спільне фінансування інфраструктурних проєктів тощо), так і в людський капітал (військові, миротворчі, гуманітарні місії та ін.). Крім цього, країни світу також сплетені соціальними зв'язками, які існують як у явній формі (різні

об'єднання та блоки), так і в неявній формі (взаємна підтримка на рівні політичних еліт).

Таким чином, власниками капіталу безпеки (зокрема матеріального, людського, соціального) можуть виступати різні суб'єкти. Безпека кожного суб'єкта пов'язана з наявністю специфічних загроз, які збільшуються під час руху від рівня «індивід» до рівня «світ», і, відповідно, потребують зростаючих інвестицій.

Капітали безпеки життєдіяльності окремих власників перетинаються та доповнюють один одного, а разом утворюють спільний капітал суспільства (Рисунок 2).

Рис. 2. Схема перетину капіталів безпеки різних власників

Розглядаючи проблему формування капіталу безпеки життєдіяльності, слід зазначити, що незалежно від джерел фінансування – державних, громадських, сімейних, індивідуальних – застосування капіталу безпеки

передбачає збереження матеріальних, природних і людських ресурсів, що може бути розглянуто як перетворену форму отримання доходу.

Витрати на забезпечення і підвищення рівня безпеки та захисту від ризиків і загроз, можна розглядати як інвестиції, оскільки поточні витрати здійснюються економічними суб'єктами з розрахунком їх компенсації за рахунок збереженням потоку доходів у майбутньому.

Сферою реалізації капіталу безпеки є всі, без виключення, аспекти життєдіяльності населення. Результатом його реалізації стають реальні можливості запобігання, попередження та мінімізація втрат і збитків від військових і політичних конфліктів, нещасних випадків, техногенних та екологічних катастроф, збереження потоку доходів у результаті захисту суб'єктів господарювання від втрат, і, відповідно, підвищення якості життя населення.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі.

Отже, аналіз забезпечення безпеки як процесу створення економічного блага підводить до висновку про можливість створення та накопичення у суспільстві «капіталу безпеки життєдіяльності» – сукупності активів, які забезпечують можливість подолання та/або зниження різних ризиків та загроз життєдіяльності суспільства. Головною відмінністю капіталу безпеки від інших видів капіталу є те, що з його допомогою не створюються, а зберігаються ресурси суспільства, що можна охарактеризувати як перетворену форму потоку доходу, що виникає внаслідок функціонування капіталу безпеки.

Сферою реалізації капіталу безпеки є різноманітні аспекти життєдіяльності населення. Результат його реалізації – попередження та зниження втрат від військової агресії, нещасних випадків, техногенних та екологічних катастроф, політичних конфліктів, збереження потоку доходів у результаті захисту суб'єктів господарювання від втрат, і відповідно підвищення якості життя населення.

Розгляд проблем безпеки життєдіяльності з позиції формування та накопичення у суспільстві специфічної форми капіталу – капіталу безпеки життєдіяльності суспільства – сприятиме успішному вирішенню практичних проблем забезпечення безпеки, підвищенню віддачі від інвестування коштів на створення ефективних систем безпеки суспільства. Подальші наукові розвідки у цьому напрямі мають полягати у площині формування і удосконалення методології та алгоритмів оцінки рівня ефективності інвестування у капітал безпеки життєдіяльності суспільства.

Література

1. Schultz T.W. (ed). *Economics of the Family: Marriage, Children, and Human Capital*. Chicago: University of Chicago Press for the NBER, 1974. URL : <https://www.nber.org/books-and-chapters/economics-family-marriage-children-and-human-capital>
2. Becker, G. S. Investment in Human Capital: A. Theoretical Analysis. *Journal of Political Economy*. Supplement. Oct., 1962. URL : <https://www.jstor.org/stable/1829103>
3. Bourdieu, Pierre. Ökonomisches Kapital, kulturelles Kapital, soziales Kapital, in: Kreckel, Reinhard (ed.) *Soziale Ungleichheiten (Soziale Welt, Sonderheft 2)*. Güttingen: Otto Schwartz & Co., 1983.
4. Shultz T. Human Capital in the *International Encyclopedia of the Social Sciences*. N.Y., 1968, vol. 6.
5. Круглий стіл «Імпортозаміщення: потенціал розвитку внутрішнього виробництва та зміцнення незалежності держави». URL : <https://ukroboronprom.com.ua/anons/importozamishhenya-potencial-rozvitku-vnutrisnyogo-virobnictva-ta-zmicnennya-nezaleznosti-derzavi#!>

References

1. Schultz, T.W. (1974), “Economics of the Family: Marriage, Children, and Human Capital”, University of Chicago Press for the NBER, Chicago, USA,

available at: <https://www.nber.org/books-and-chapters/economics-family-marriage-children-and-human-capital> (Accessed 30 Nov 2022).

2. Becker, G. S. (1962), “Investment in Human Capital: A. Theoretical Analysis”, *Journal of Political Economy*. Supplement. Oct., available at: <https://www.jstor.org/stable/1829103> (Accessed 30 Nov 2022).

3. Bourdieu, P. (1983), *Ökonomisches Kapital, kulturelles Kapital, soziales Kapital, Soziale Ungleichheiten (Soziale Welt, Sonderheft 2)*, Otto Schwartz & Co., Göttingen, Switzerland.

4. Shultz, T. (1968), *Human Capital in the International Encyclopedia of the Social Sciences*, vol. 6, N.Y., USA.

5. UkrOboronProm (2021), “Round table on import substitution in defense”, available at: <https://ukroboronprom.com.ua/anons/importozamishhennya-potencial-rozvitku-vnutrisnyogo-virobnictva-ta-zmicnennya-nezaleznosti-derzavi#!> (Accessed 30 Nov 2022).

Стаття надійшла до редакції 12.12.2022 р.